

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 27-28 (1992)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 27-28 (1992)

Νίκος Καββαδίας, ο ποιητής των γαλάζιων πόντων

Γεωργία Λαδογιάννη

Copyright © 1992, Γεωργία Λαδογιάννη

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λαδογιάννη Γ. (1992). Νίκος Καββαδίας, ο ποιητής των γαλάζιων πόντων. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (27-28), 237-243. ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/prevchr/article/view/30076>

ΝΙΚΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ

Ο ποιητής των γαλάζιων πόντων (*)

της Γεωργίας Λαδογιάννη
λέκτορα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Η ποίηση, η θάλασσα, η ζωή των ναυτικών και το πάθος για ταξίδια μακρινά είναι η ζωή και το έργο του Νίκου Καββαδία. Παράλληλα όλα μαζί και το καθένα χωριστά είναι μια περιπέτεια. Περιπέτεια πνευματική, σωματική, αισθητική, ερωτική. Περιπέτεια που έχει μέσα της και πόθους εμπόρους και προσδοκίες βιωματικής πληρότητας.

Ο Νίκος Καββαδίας έχει γεννηθεί και έχει ζήσει, αλλά κυρίως μας έχει καταθέσει, την ασύνορη περιπέτεια του ανθρώπου εκείνου που θεωρεί τον εαυτό του κάτοικο του ανοικτού Κοσμικού ορίζοντα. Γεννιέται, το 1910, στη Μαντζουριά, σε ένα χωριό κοντά στο Χαρμπίν. Πατρίδα η Κεφαλονιά. Προτού γνωρίσει τον κόσμο, γνωρίζει το ταξίδι. Το μεγάλο ταξίδι: το δρομολόγιο του υπερσιβηρικού, στην αρχή του Ιου Παγκοσμίου Πολέμου. Οι γονείς του Καββαδία με τον μικρό Νίκο, 4 έως 5 χρονών, ταξιδεύουν για να φτάσουν

στην Κεφαλονιά. Σε λίγα χρόνια, πάλι ταξίδι: Κεφαλονιά-Πειραιάς. Μετά, ο Νίκος Καββαδίας θα ταξιδέψει μόνος του. Ασυρμαπιστής σε εμπορικά και επιβατικά καράβια. Για όλη του τη ζωή, από το 1929 ως το χειμώνα του 1974. Τότε, φθάνει στην Αθήνα για να φροντίσει την έκδοση της τρίτης του ποιητικής συλλογής. Δεν προλαβαίνει. Το Φεβρουάριο του 1975 πεθαίνει ξαφνικά.

Σε μας, μένει η συγκομιδή 45 χρόνων ναυτικής ζωής:πραμάτειες της θάλασσας σε τέσσερα βιβλία, τα τρία ποιητικά: «Μαραμπού» (1933) το πρώτο, «Πούσι» (1947) το δεύτερο. Μεσολαβεί ένα πεζογράφημα, η «Βάρδια» (1954), και ακολουθεί, σε μεταθανάτια έκδοση, η τρίτη του ποιητική συλλογή «Τραβέρσο» (1975). Όλα κι όλα 52 ποιήματα. Μικρός ο αριθμός, αλλά όταν ταξιδεύεις στην αγκαλιά του πλέον απροσδόκητου θήλεως του πλανήτη, της θάλασσας, που ζώνει ολόγυρα τον στεριανό

(*) Ομιλία που έγινε στο Θέατρο της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, στα Γιάννινα, στα πλαίσια της Ναυτικής Εβδομάδας (5-7-1992)

κόσμο και ερωτεύεται αδιάκοπα και αδιάκριτα ενάερους και ουράνιους εραστές: πότε τον ήλιο και πότε το φεγγάρι. Άλλοτε το Σταυρό του Νότιου ή το Άλφα του Κενταύρου κι άλλοτε το άστρο της Τραμουνιάνας. Που δεν αρνείται το μουσώνα ούτε το γαρμπή. Το ίδιο και με τ' αγιάζι ή τον Βαρδάρη. Κι ακόμη, περισσότερο, όταν τη θάλασσα δεν τη βλέπες με την οπική του τουρίστα ή του περιηγητή, αλλά τη ζεις σωματικά, ως καύμό και ως μέθη, νιώθεις μόνιμος πάροικός της, τότε το μεγαλύτερο μέρος των ποιημάτων δεν τυπώνεται σε βιβλία. Γράφεται οργανικά και εγγράφεται στη βιωματική ενδοχώρα του προσώπου, από όπου, πολύ συχνά, ξεσπάει μια νευρική κραυγή, που κατακάθεται στην επιφάνεια του κορμού και δημιουργεί στίγμα εγχάρακτο, - ένα ιατουάζ - μαρτυρία εξαιρετική, με τη γλώσσα της παραστατικής τέχνης.

Μαραμπού, Πούσι, Βάρδια, Τραβέρσο: τέσσερα θαλασσινά λευκώματα, ημερολόγια των ωκεανοπόρων ναυτικών, ιστορίες της αένας και ατέρμονης ναυτικής μετοικεσίας, αναφορές πλεύσεων και μετασταθμεύσεων, και πάνω απ' όλα μαρτυρίες καμινευμένων σωμάτων και ψυχών, αναλωμένων σε σισύφειες θαλασσομαχίες και σε δοκιμασίες πθάρσευσης της νοσταλγίας μιας σταθερής σχέσης με τη γυναίκα ή της επώδυνης μνήμης της μάνας. Ο Νίκος Καββαδίας μας ταχυδρόμησε από ενδιάμεσες επισταθμεύσεις ημερολόγια καταστρώματος και τα αρνητικά των τουριστικών καρτοποστάλ, που εικονίζουν το ανθρώπινο τοπίο των λιμανιών της οικουμένης. Μας απέστειλε πορτρέτα ατομικά και πλήθους, ανθρώπων που ακροβατούν ανάμεσα στη θάλασσα και τη στεριά ή, καλύτερα, τη θαλασσινή στεριά, και που με τον ίδιο τρόπο ακροβατούν στις συνήθειες ζωής τόπων διαφορετικών, που τους χωρίζουν αποστάσεις και πο-

λιτισμοί, για να καταλήξουν να συνθέσουν τον δικό τους κώδικα ζωής. Σκληροί οι ναυτικοί νόμοι, άτεγκτοι ακόμη και γι' αυτούς «που όλη στο νού τους κλείσανε τη ναυτική επιστήμη». Η «Μαύρη Λίστα» απειλεί, και όσοι πτωρήθηκαν «από κούραση κι από πικρία γιομάτοι, / στις πολιτείες του μείνανε και δεν εξαναφύγαν».

Ένας άγραφος ηθικός κώδικας που έχει αιχμαλωτίσει την εμπειρία της ιστορίας, του ανθρώπου «των γαλάζιων πόντων»: από τον Οδυσσέα στον Κοσμά τον Ινδικοπλεύστη, και από τον Μαγγελάνο και το Μάρκο Πόλο ως τους επώνυμους πιλότους, πλοηγούς και θερμαστές του Καββαδία: Ο πιλότος Νάγκελ, ένα γέρος θερμαστής από το Τζιμπούτι, ο πλοίαρχος Φλέτσερ, ο William George Allum. Και σε μια κάθετη τομή της ιστορίας, οι πλοηγοί του κοινωνικού οράματος: Federico Garcia Lorca, Guevara.

Το σκηνικό της ιστορίας αναπεπαιμένο στον αέρα όλων των εποχών, όλων των γεωγραφικών συντεταγμένων και των αστρικών συμπλεγμάτων.

Ο λόγος πολυφωνικός, όπως πολύγλωσση είναι και η θάλασσα. Για αιώνες κατοικημένη από διαφορετικές φωνές και πολιτισμούς. Η θάλασσα δεν διακοσμεί το λόγο του Καββαδία. Τον οικοδομεί. Του προσφέρει την εικόνα του κόσμου, τη δομή της αίσθησης και την τεχνική της μεταγραφής της.

Οι τρεις ποιητικές συλλογές αποτελούν τους δείκτες μιας πορείας κλιμακωτής. Στην αφετηρία της (*Μαραμπού*) υπάρχει μια πανοραμική οπική του οικουμένου τοπίου και μια ανάλογη μακροκοσμική θέαση του ανθρώπου. Πρόσωπα, πράγματα και φύση συνιστούν τον ορίζοντα προσδοκιών μιας εφηβικής στην εκρηκτικότητα της ορμής να εγγράψει στην ατομική της επικράτεια το σύνολο της ζωικής εμπειρίας. Όμως η

Александр 1931
с/п "10.11.31"
М. Д. М. Д. М. Д.

κατάσταση της κοσμογνωσίας απαιτεί και την αμοιβή της. Το κρέος: η γνωριμία με πολλούς μικρούς θανάτους που αφήνουν ελάχιστη πίκρα αλλά την ίδια στιγμή και έναν τεράστιο χώρο ελεύθερο να απλωθεί το όνειρο:

*Στην πλήρη αυτή κατάστρεψα
τον ήρεμο εαυτό μου
και σκότωσα την τρυφερή
παιδιάσκη ψυχή.
Όμως ποτέ δε μ' άφησε
το επίμονο όνειρό μου
και πάντα η θάλασσα πολλά
μου λέει, όταν αχεί.*

(Η πλήρη μας)

Γυμνός από κάθε σκευή και αθώς σε κάθε πίστη επιχειρεί την πρώτη του έξοδο με τη συλλογή «Μαραμπού». Στο «Πούσι» η οπική συστρέφεται και αμφιδρομεί ανάμεσα στο έξω και το μέσα. Διαπλέκονται η μετωπική αναπαράσταση και η προοπτική του βάθους. Η πλοκή τους εκκομίζει μια βαθειά εμπειρία αστάθειας ενός ακαθόριστου, βουτηγμένου στο «πούσι» παρόντος. Ισορροπία είναι η μνήμη. Η οπική διαθλάται στη μνήμη, κομμαπάζοντας το παρόν του χρόνου και του τοπίου:

*Του Άλμπορ το φανάρι πότε θα φανεί.
Οι μαθήτριες σκόλασαν του ωδείου.
Φωτεινές ρεκλάμες της οδού Σταδίου.
Γέφυρα βρεγμένη σκοτεινή.*

*.....
Τζίντζερ, που κοιτάς με το γυαλί,
το φανάρι του Άλμπορ δεν εφάνη.
Βλέπω στο Λονδίνο εγώ τη Fanny
στο κρεβάτι του άλλου να φιλεί.*

(Black and White)

Η αμφίβια αίσθηση της συλλογής «Πούσι» προσορμίζεται στον απολογισμό της αιχμαλωσίας, της εγκαθίληψης στη ροή και την αστάθεια της συλλογής «Τραβέρσο». Είναι η «Σπουδή θαλάσσης» που ισοδυναμεί με μελέτη θανάτου ως απόσταγμα γνώσης και εμπειρίας όλων των ερασιών της κατάκτη-

σης. Από τον Οδυσσέα και τον Μεγάλο Αλέξανδρο ως τους ναυπηγούς της ναυκληρίας του ποιητή, κάθε «τραβέρσο», κάθε απόπειρα υπέρβασης της δοκιμασίας δημιουργεί, στην καλύτερη περίπτωση, σκιές και οπασίες, όπως εκείνη της Fata Morgana. Συχνότερα όμως η προσπάθεια είναι μάταιη. Η αστασία και η διασπορά υποκαθιστούν τη σταθερότητα. Η εσωτερίκευση αυτής της «σπουδής» εκφράζεται με τα ρήματα του σώματος:

*Στα όρτσα να προλάβουμε.
Τραβέρσο και προκώρα.
Να πάμε να ξοδέψουμε
την τελευταία ριζιά
σε κείνη την απίθανη
σ' όλο τον κόσμο κώρα
που τα κορίτσια τόχουνε
στα δίπλα ή στα λοξά.*

(Σπουδή θαλάσσης).

Η προτεραιότητα του ανθρωπολογικού τοπίου συνεπιφέρει και την αναγωγή της θάλασσας σε στοιχείο αυτού του σκηνικού. Ο διάλογος δεν γίνεται μέσω της εικόνας, αλλά μέσω της ιστορίας της ανθρώπινης περιπέτειας που μορφοποιείται στην αρχετυπική φυλετική διαπάλη του άρρενος και του θήλεως. Η γενίκευση του ποιητικού λόγου εποπτεύει την ανθρώπινη Μοίρα, που ανασηματοδοτείται από τα στοιχεία της μυθολογίας του ποιητή: Λόγος προς τη γυναίκα:

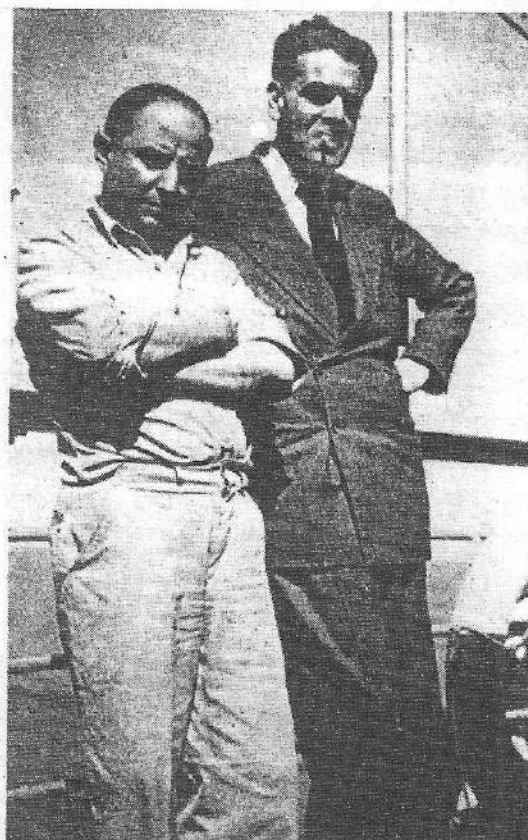
*Βαμμένη. Να σε φέγγει
φως αρρωστημένο.
Διψάς χρυσάφι,. Πάρε,
ψάξε, μέτρα.
Εδώ κοντά σου, χρόνια
ασάλευτος να μένω
ώς να μου γίνεις Μοίρα,
Θάνατος και Πέτρα.*

(Γυναίκα)

Η θάλασσα ως εικόνα και νόημα συνιστά μια εύγλωπτη και αναγνώσιμη παρουσία στην ποίηση του Καββαδία.

Με τόν Λιβανέζο ποιητή G. Schéadé τό 1947.
(Παραχώρηση Τζένιας Καββαδία)

Ο ποιητής καί ὁ Αἰμ. Χουρμούζιος τό 1950
(Παραχώρηση Τζένιας Καββαδία)

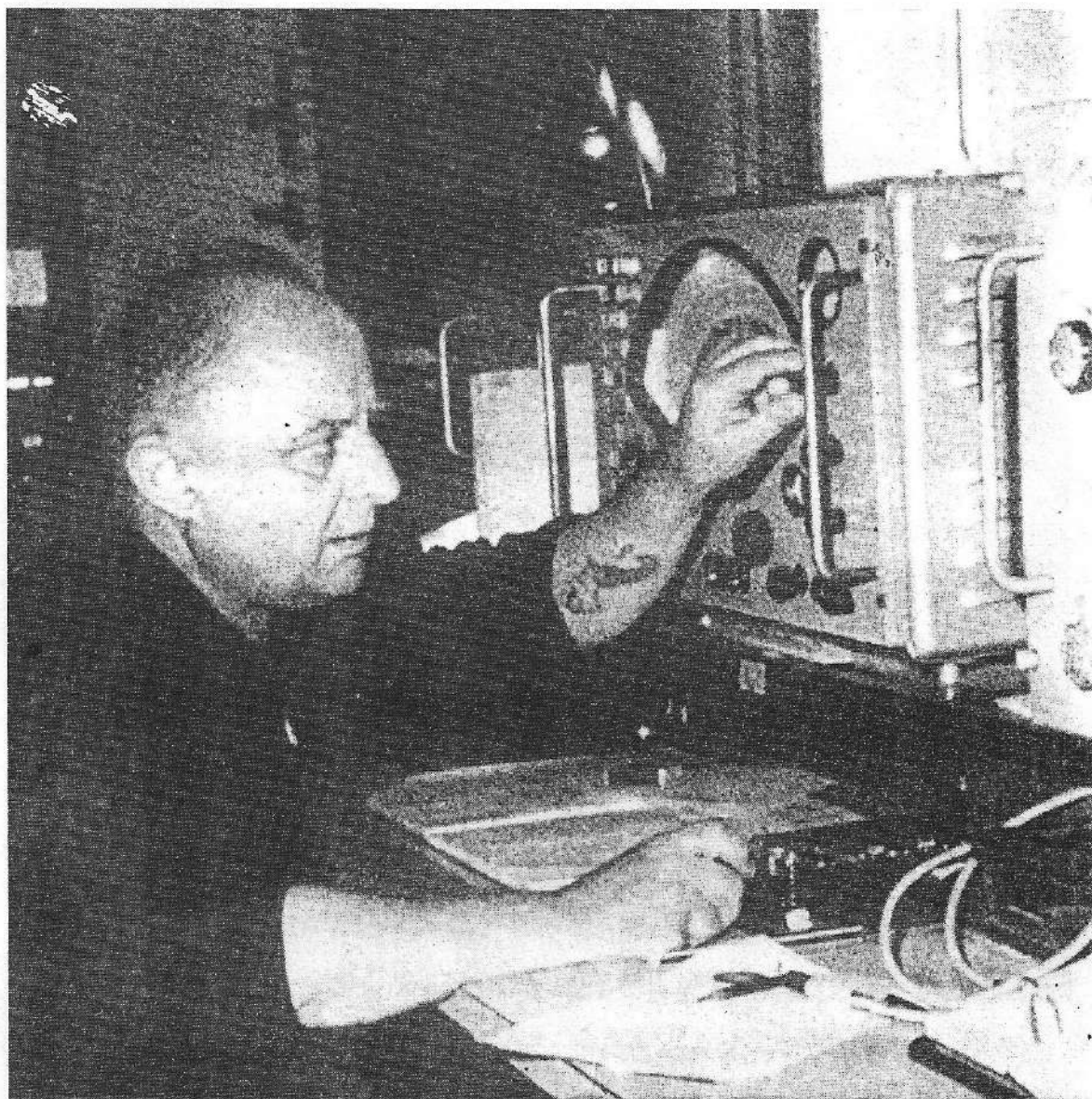

Ο ποιητής (δεξιά) μέ τό Θράσο Καστανάκη (στή μέση). (Αρχ. Μ. Χαριτάτου)

Αλλά δεν είναι μόνον αυτό. Διατρέχει και τις τεχνικές του ποιητικού μετασχηματισμού. Τεκμήρια: τα υλικά του ποιητικού σώματος, οι λέξεις και οι εκφράσεις, οι ονομασίες και οι χαρακτηρισμοί, οικοδομούν ανάγλυφα την αίσθηση. Η υιοθέτηση της επιστολικής επικοινωνίας, χειρονομία που υποδηλώνει την πλήρωση της στέρσης και την αναζήτηση της ανθρώπινης τρυφερότητας που προσφέρει μια κουβέντα με τους δικούς σου ανθρώπους: όλα τα ποιήμα-

τα και οι συλλογές έχουν παραλήπτες. Συγγενείς, φίλοι και ομότεκνοι του ποιητή προορίζονται για αποδέκτες των ποιημάτων-επιστολών, που, τις περισσότερες φορές, περιέχουν τον εσωτερικό μονόλογο του αποστολέα τους.

Στο «Τραβέρσο», ιδιαίτερα, χρησιμοποιούνται ακόμη περισσότερα στοιχεία μιας επιστολικής τεχνικής. Εκτός από τους παραλήπτες, σε κάθε ποίημα, δηλώνεται και η τοποχρονία της γραφής, δίδεται δηλαδή το χρονογεωγραφικό

σίγμα της έμπνευσης και το περιβάλλον του διαλόγου: Ινδικός Ωκεανός 1951, Colombo 1951, Cocos Islands 1956.

Προφανής γίνεται και η σχέση αναλογίας ανάμεσα στον ασυρματιστή των караβιών και το ναυτίλο ποιητή. Τα ποιήματά του εκπέμπουν τα μηνύματά του ποντοπόρου πληρώματος, από τους ανοιχτούς ορίζοντες στις κλειστές προοπτικές του εσωτερικού βήθους, από την ψυχική ορθοστασία στους πολύμορφους κλονισμούς. Κι ακόμη, όπως πολύγλωσσο είναι το μήνυμα, από ανθρώπους και τόπους, ανάλογα και η σύνθεσή του αναδεικνύεται πολυτεχνική. Ο ποιητής μαθητεύει στα εργαστήρια και άλλων τεχνών και προσκομίζει, στη σύνθεση των «ασυρμάτων» μηνυμάτων του, την εμπειρία των τεχνικών τους ή τα ίδια τα τεχνουργήματά τους. Η θητεία του στα εργαστήρια των αναπαραστατικών τεχνών φαίνεται να είναι η διαρκέστερη και η πλέον ευδόκιμη. Ειδικά η ζωγραφική τέχνη συνιστά ένα κυρίαρχο μοντέλο και προσδίδει μια εικαστική διάσταση στην ποιητική γλώσσα.

Πολλά ποιήματα (περίπου 22) θα μπορούσαμε να τα θεωρήσουμε ως εικαστικές ασκήσεις ή περιγραφές ζωγραφικών έργων. Στην πρώτη κατηγορία ανήκει μια μεγάλη σειρά πορτρέτων: αυτοπροσωπογραφία, Πιλότος, Νάγκελ, Πλοίαρχος Φλέτσερ, άπειρων γυναικών και ανώνυμων ναυτικών. Κατηγορία της ζωγραφικής είναι και η διάστιξη του σώματος, το τατουάζ, και ομότεχνη των ζωγράφων η «κεντήστρα σίγματος» που έχει το εργαστήριό της στο Αννάμ (Γράμμα στον ποιητή Καίσαρα Εμμανουήλ) αλλά και τις ίδιες δυσκολίες έχει η αποκρυπτογράφηση του συμβολισμού ενός τατουάζ, όπως συμβαίνει σε έναν πολυθεματικό πίνακα της σύγχρονης ζωγραφικής: «*την ανεξήγητη γρα-*

φή να λύσω πολεμώ» (Λύκνος του Αλαδίνου).

Ταυτόχρονα, ζωγράφοι, σύγχρονοι και της Αναγέννησης, με τα έργα του δημιουργούν ένα απροσδόκητο διακείμενο: «ελαιογραφία του Γκόγια» (Ένα μαχαίρι), «του Chagall άλογα - τσίρκο του Seurat» (Μαρέα), η Guerniga του Picasso, οι νωπογραφίες του Τισιανού και του Τζιορτζιόνε (Fresco), ο Πιζανέλο (Καραντί), ο Μοντιλιάνι (Θεσσαλονίκη). Τα ζωγραφικά κείμενα μετασχηματίζονται σε υλικά του νέου κειμένου το οποίο σχολιάζουν, το επεκτείνουν και από όπου αντλούν την ανασηματοδότησή τους. Έπειτα οι συγκεκριμένες προημήσεις σε ζωγράφους και έργα αποκαλύπτουν δύο τεχνοτροπικές προημήσεις σε ζωγράφους και έργα που αντιστοιχούν και στις αφηγηματικές τεχνικές του Καββαδία: προημάται η ζωγραφική της αφηγηματικής εξιστόρησης του θέματος παράλληλα με εκείνη της οπικής ανάμιξης και του κατακερματισμού. Και οι δύο τεχνικές συγκλίνουν στην εμφατική προβολή της πράξης. Η εστίαση στην πράξη, που με αυτό τον τρόπο προωθείται στο προσκήνιο, μαζί με τη συνδρομή του διαλόγου, ως μια δραστική τεχνική της ποιητικής του λόγου, συγκροτούν μια δραματική παράσταση που αν συμπληρωθεί από τις αλληπάλληλες σκηνογραφικές αποδόσεις των εσωτερικών χώρων και του εξωτερικού τοπίου, η εντύπωση μιας σύνθετης αναπαραστατικής τέχνης και η θεατρική υφή γίνονται τα κυρίαρχα γνωρίσματα της ποίησης του Καββαδία.

Η ανάγνωση της ποίησης του Νίκου Καββαδία αποκαλύπτει τον ίδιο τον ποιητή-αναγνώστη του κόσμου. Ωστόσο, η διάρκειά της δεν βρίσκεται, νομίζω, στη λογοτεχνική μεταμόρφωση του κόσμου, αλλά στον τρόπο που εκφέρεται ο μυθοπλαστικός του λόγος, που αποδεικνύεται πολλαπλάσιος του κόσμου.